

УДК 336.771.22:339.17

О. А. Князева, А. Д. Петрашевська, Ю. О. Жаданова
Одеська національна академія зв'язку ім. О. С. Попова

ВПЛИВ ІНВЕСТИЦІЙ НА РОЗШИРЕНЕ ВІДТВОРЕННЯ

Розкрито роль інвестицій в системі розширеного відтворення. Уточнено поняття «інвестиції», запропонована класифікація джерел фінансування інвестиційних проєктів.

Ключові слова: інвестиції, підприємство, відтворення, джерела фінансування.

Рассмотрена роль инвестиций в системе расширенного воспроизводства. Уточнено понятие «инвестиции», предложена классификация источников финансирования инвестиционных проєктов.

Ключевые слова: инвестиции, предприятие, воспроизводство, источники финансирования.

The article shows that in individual reproduction system the investments hold the main role in supporting and ensuring the high level of economic development. Define more precisely the meaning «investments», the classification of investment projects sources of financing is offered.

Key words: investments, enterprise, reproduction, sources of financing.

Пошук шляхів виходу української економіки з кризи – гостра й актуальна проблема. Сьогодні Україна постала перед об'єктивною необхідністю активізації інвестиційної діяльності. У системі індивідуального відтворення інвестиціям належить найважливіша роль у підтримці і забезпеченні високих темпів економічного розвитку як економіки в цілому, так і її первинної ланки – підприємства. Інвестиційна діяльність є одним із напрямків розширення і відтворення основних фондів і виробничих потужностей підприємств на базі науково-технічного прогресу, що уможлиблює регулювання розвитку економіки, істотне підвищення її ефективності. Особливу увагу розвитку цього напрямку необхідно приділяти у сучасний період, коли економіка потребує великих інвестицій через необхідність перепрофілювання більшості підприємств. В умовах економічної кризи, яку переживає Україна, внутрішні інвестиційні можливості значно скоротилися, що, насамперед, пов'язано зі зменшенням інвестиційних можливостей бюджету. Особливо це відноситься до зменшення капітальних вкладень в основні фонди і виробничі потужності, що призвело до серйозного технологічного відставання української економіки за більшістю позицій. Вихід із глибокої соціально-економічної кризи неможливий без збільшення інвестицій до реального сектора економіки, насамперед у промисловість, а створення надійної і керованої системи залучення інвестицій, яка забезпечить економічне зростання, є однією з ключових проблем сучасного етапу економічного розвитку України.

Сучасна економічна думка накопичила великий досвід у сфері регулювання інвестиційних процесів. Цим питанням присвячені дослідження таких вчених як Е. Р. Бершеда, І. А. Бланк, М. П. Педан, А. А. Пересада, В. К. Гуртова. Разом з тим, значна частина проблем інвестиційних процесів у системі розширеного відтворення потребує поглибленого вивчення.

Головне завдання даної наукової статті – дослідження місця інвестицій у процесі реформування сучасної економіки України, тому що необхідно мати достатньо визначений понятійний апарат, тому що теперішнього рівня аналітичного і теоретичного освоєння проблем інвестиційної сфери недостатньо для відповіді на питання практики.

Реформування економіки України супроводжується якісною зміною природи

інвестицій, появою нових джерел, їх формування. Різноманіття форм власності і моделей господарювання, розвиток підприємництва, конкуренції перетворюють інвестиції в об'єкт ринкових відносин.

Поняття «інвестиції» є занадто широким, щоб йому можна було дати єдине і вичерпне визначення. У різноманітних розділах економічної науки і різних областях практичної діяльності, його визначення має свої особливості. Наприкінці 80-х років, коли почалося ринкове реформування економік країн Центральної і Східної Європи і зміни, що відбувалися, вимагали значних довгострокових вкладень капіталу, в економічній літературі і практиці з'явилося поняття «інвестиції», що багатьма авторами, такими як М. П. Педан, Є. Р. Бершеда дорівнювалося з поняттям «капітальні вкладення». Проте, економічна природа інвестицій декілька інша, ніж капітальних вкладень. По-перше, інвестиції – це більш широка економічна категорія, ніж довгострокове вкладення капіталу в економіку (виробничі фонди), оскільки вони можуть здійснюватися в найрізноманітніших формах: реальній, фінансовій, інтелектуальній, інноваційній. По-друге, на відміну від капітальних вкладень інвестиції здійснюються тільки у високо-ефективні проекти, результатом яких є прибуток, дивіденди. А. Мертенс у книзі «Інвестиції» під інвестиціями розуміє придбання реальних або фінансових активів, тобто це сьогоднішні витрати, ціллю яких є одержання майбутніх вигод. Більш точно, інвестиції – це обмін визначеної сьогоднішньої вартості на, можливо невизначену, майбутню вартість.

Законом України «Про інвестиційну діяльність» від 18 вересня 1991 року інвестиції визначаються як усі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької й інших видів діяльності, в результаті якої створюється прибуток або досягається соціальний ефект [1].

Відповідно до Закону, до майнових і інтелектуальних цінностей, що вкладаються в підприємницьку діяльність, відносяться:

- кошти, цільові банківські вклади, паї, акції й інші цінні папери; рухоме й нерухоме майно (будівлі, спорудження, устаткування) та інші матеріальні цінності;
- майнові права, що виходять з авторського права, навички й інші інтелектуальні цінності;
- сукупність технологічних, технічних, комерційних та інших знань, що оформлені у виді технічної документації навичок і виробничих знань, необхідних для організації того або іншого виду виробництва, але не запатентованих (ноу-хау);
- право користування землею, водою, ресурсами, будинками, спорудженнями, устаткуванням, а також іншими майновими правами і цінностями.

Ці цінності й майнові права складають об'єкти інвестиційної діяльності. Предметом нашого дослідження є реальні інвестиції. Під реальними інвестиціями розуміють вкладення засобів у реальні активи – як матеріальні, так і нематеріальні (так, вкладення засобів у заходи науково-технічного прогресу називають інноваційними інвестиціями). Реальні інвестиції розділяються на такі групи:

- інвестиції, призначені для підвищення ефективності власного виробництва. До цієї групи входять інвестиції для заміни устаткування, модернізації основних фондів;
- інвестиції в розширення власного виробництва. У цю групу входять інвестиції, що переслідують ціллю розширення обсягу продукції, що випускається в рамках вже існуючого виробництва;
- інвестиції в створення нового власного виробництва або застосування нових технологій у власному виробництві. Ця група включає інвестиції в ство-

рення нових підприємств, реконструкцію існуючих з націленістю на нову продукцію або нові ринки збуту;

– інвестиції в невласне виробництво, що забезпечують виконання державного замовлення або замовлення іншого замовника, – участь в інвестиційному проєкті.

Розглянувши різноманітні визначення поняття «інвестиції», вважаємо за доцільне використання такого: інвестиції – це економічні ресурси, що направляються на формування основних і оборотних коштів суб'єктів господарської діяльності з метою одержання різних вигод. Дане визначення конкретизоване стосовно до об'єкта дослідження – підприємства дозволяє дати вузькопрофесійне більш конкретизоване визначення інвестицій як вкладення засобів, насамперед, у матеріальну частину бізнесу (покупка й установка устаткування, техніки, сировини, будівництва будинків, споруджень і т. п.) або в основні й оборотні кошти, що у процесі індивідуального відтворення в ринкових умовах приймають суспільну форму капіталу.

Запропоноване визначення вважаємо оптимальним, оскільки в сучасних умовах на відміну від розвинутої ринкової економіки, поряд з інвестиціями з метою одержання прибутку, особливе значення мають вкладення в розвиток виробничої, соціальної і науково-технічної інфраструктури, що розраховані не на безпосередній прибуток, а на перспективний соціальний, екологічний і структурний ефект. Автори також враховують, що поряд з інвестиційними проєктами недержавних інвесторів, особливе значення мають інвестиційні програми – сукупність взаємозалежних проєктів розвитку галузі, що фінансуються при участі держави, місцевих органів влади, міжнародних некомерційних організацій і фондів.

Тому що під інвестиціями розуміють кошти, за рахунок яких формується підприємство, то вони невіддільні від самого процесу їх вкладення, який і називають інвестиційним процесом або інвестиційною діяльністю.

Інвестиційна діяльність – це сукупність практичних дій громадян, юридичних осіб і держави по здійсненню інвестицій з метою одержання прибутку. Вона може здійснюватися у формі: а) інвестування, здійснюваного громадянами, недержавними підприємствами, господарськими асоціаціями, об'єднаннями і компаніями, а також релігійними організаціями, іншими юридичними особами, заснованими на колективній власності; б) державного інвестування; в) іноземного інвестування [1].

Суб'єктами інвестиційної діяльності (інвесторами й учасниками) можуть бути громадяни, а також держава в особі уряду. Інвестори – це суб'єкти інвестиційної діяльності, що приймають рішення про вкладення власних, позикових або залучених майнових та інтелектуальних цінностей в об'єкти інвестування. Інвестор визначає цілі, напрямки й обсяги інвестицій для реалізації їх на договірній основі учасниками інвестиційної діяльності. Відповідно до Закону України «Про інвестиційну діяльність» держава і посадові особи не мають права втручатися в договірні відношення учасників цієї діяльності, за винятком питань їхньої компетенції.

Економічний зміст інвестиційної діяльності виявляється у формі капіталу, що реалізується за допомогою самозростання і забезпечує розширене відтворення основних чинників виробництва.

Багатогранний зміст інвестиційної діяльності, зокрема, категорії «інвестиції», визначає широкий спектр форм інвестицій. За характером використання інвестиції поділяються на валові та чисті. Валові інвестиції характеризують загальний обсяг коштів, які спрямовуються певного періоду на відтворення, нове будівництво, реконструкцію й технічне переоснащення виробництва, підтримку діючих потужностей, збільшення товарно-матеріальних запасів тощо. Чисті інвестиції –

вкладення коштів у нові виробничі фонди та виробничий апарат, що оновлюється. Їхній обсяг складає різницю між валовими інвестиціями та величиною амортизаційних відрахувань. Динаміка цих форм, інвестицій фактично є показником співвідношення між простим та розширеним відтворенням і відображає характер економічного розвитку країни [2].

Істотним чинником інвестиційної діяльності є наявність фінансових ресурсів. За умов кризи українські суб'єкти господарювання відчують гострий дефіцит фінансових ресурсів, тому пошук можливих джерел фінансування є першою умовою формування інвестиційних планів підприємств.

Як відомо, основним джерелом інвестиційних ресурсів на підприємстві є власні кошти підприємства, але в умовах економічної кризи підприємства, які тільки стають на ноги і ті, що хочуть значно розширити свою діяльність, як правило, не мають достатньо засобів усередині компанії. Тому вони змушені шукати інші джерела фінансування. Кошти можуть бути дані в рамках позикового або дольового фінансування. У разі позикового фінансування підприємство отримує в своє розпорядження кошти на визначений строк і по його закінченні повертає основну суму боргу разом із відсотками. Кредитне фінансування є дуже важливим для підприємств однак існуючих тепер кредитів недостатньо.

У разі дольового фінансування (інвестування) інвестор пропонує фінансові ресурси в обмін на частку бізнесу. За даним випадком підприємство не повинно сплачувати основну суму. Інвестування є більш складним та різноманітним, бо в даному випадку до співпраці запрошується новий власник (власники). Залежно від частки власності та стилю інвестування це може ознаменувати серйозні зміни у веденні справи. Інвестор отримує прибуток через дивіденди та зростання вартості бізнесу. Частка бізнесу з часом може бути продана, що і забезпечить прибуток інвестору. Інвестиційна діяльність може здійснюватися за рахунок [3]:

- власних фінансових ресурсів і внутрішньогосподарських резервів інвестора (прибуток, амортизаційні відрахування, грошові накопичення, заощадження громадян і юридичних осіб);
- кошти, які виплачують органи страхування у вигляді відшкодування втрат від аварій, стихійних лих та інші;
- позикових фінансових засобів інвесторів (банківські і бюджетні кредити, облігаційні позики й інші засоби);
- притягнутих фінансових засобів інвестора (засоби, одержувані від продажу акцій, пайові й інші внески членів трудових колективів, громадян, юридичних осіб);
- інвестиційних асигнувань із державних бюджетів, місцевих бюджетів і відповідних позабюджетних фондів;
- іноземних інвестицій; безкоштовних добродійних внесків, пожертвувань організацій, підприємств і громадян.

Серед невеликої кількості класифікацій інвестицій за формами слід виділити праці І. О. Бланка і А. А. Пересади. Низький рівень наявних схем класифікацій інвестицій визначає доцільність подальшої розробки цього напрямку наукових досліджень. В основному запропоновано шість ознак класифікацій інвестицій [4; 5]:

- за об'єктами вкладення коштів (фінансові та реальні);
- за періодом інвестування (довгострокові, середньострокові та короткострокові);
- за характером участі в інвестуванні (прямі та непрямі);
- за формами власності інвестицій (приватні, державні; іноземні та спільні);
- за джерелами інвестування (власні, позикові, залучені);

– за регіональною ознакою (інвестиції за кордоном, інвестиції всередині країни та місцеві інвестиції).

Оскільки нас цікавлять джерела фінансування, розглянемо класифікацію інвестицій залежно від джерел фінансування:

- власні кошти інвестора;
- позикові кошти (державний кредит, кредити комерційних банків та інших заснувань);
- залучені кошти (засоби інших інвесторів і вкладників).

На нашу думку, така класифікація цілком не розкриває всіх джерел, тому пропонуємо розширений набір класифікаційних ознак (рис. 1).

Рис. 1. Класифікація джерел фінансування інвестиційних проектів

Класифікація джерел фінансування інвестиційних проектів провадиться за такими ознаками.

По відношенню власності джерела фінансування розділяються на:

- власні;
- позикові;
- залучені.

По видам власності джерела фінансування поділяються на:

– державні інвестиційні ресурси (бюджетні засоби та засоби позабюджетних фондів, державні запозичення, пакети акцій та інші основні й оборотні фонди і майно державної власності та ін.);

– ресурси підприємств комерційного і некомерційного характеру, суспільних об'єднань, фізичних осіб, у тому числі іноземних інвесторів.

Ці інвестиційні ресурси включають власні та залучені кошти підприємств, а також колективних інвесторів, у тому числі інвестиційних фондів і компаній, пайових інвестиційних фондів, недержавних пенсійних фондів, страхових компаній та ін.;

– ресурси іноземних інвесторів (іноземні держави, міжнародні фінансові й інвестиційні інститути, окремі підприємства, інституціональні інвестори, банки і кредитні заснування).

За рівнями власників джерела фінансування розділяються на такі:

а) на рівні держави джерелами фінансування інвестиційних проектів є:

- власні кошти бюджетів і позабюджетних фондів;
- залучені кошти державної кредитно-банківської і страхової систем;
- позикові кошти у вигляді державних міжнародних запозичень (зовнішній борг держави), державних облігаційних, боргових, товарних та інших позик (внутрішній борг держави);

- б) на рівні підприємства джерелами фінансування інвестиційних проектів є:
- власні кошти (прибуток, амортизаційні відрахування, страхові суми відшкодування збитків, мобілізовані надлишки основних і оборотних коштів, нематеріальних активів та ін.);
 - залучені кошти, у тому числі внески і пожертвування, засоби отримані від продажу акцій та ін.;
 - позикові кошти у вигляді бюджетних, банківських і комерційних кредитів (на процентній і безпроцентній платній і безоплатній основі);
- в) на рівні інвестиційного проекту джерела фінансування розділяються на:
- кошти бюджетів, суб'єктів і позабюджетних фондів;
 - кошти суб'єктів господарювання – вітчизняних підприємств і організацій, колективних інституціональних інвесторів;
 - іноземні інвестиції в різноманітних формах.
- Більш наглядно структура джерел фінансування інвестиційних проектів представлена в табл. 1.

Таблиця 1

Структура джерел фінансування інвестиційних проектів

Група	Тип	Організаційна структура джерел у групі
Державні ресурси	Власні	Державний бюджет, Республіканські та Місцеві бюджети, Позабюджетні фонди (пенсійний, зайнятості, страхування та ін.)
	Залучені	Державна кредитна система. Державна страхова система
	Позикові	Державні запозичення (державні займи, зовнішні запозичення, міжнародні кредити та ін.)
Ресурси підприємств	Власні	Власні інвестиційні ресурси підприємств
	Залучені	Внески, пожертвування, продаж акцій, додаткова емісія акцій; інвестиційні ресурси інвестиційних компаній – резидентів, у тому числі пайових інвестиційних фондів; інвестиційні ресурси страхових компаній – резидентів; інвестиційні ресурси недержавних пенсійних фондів резидентів
	Позикові	Банківські, комерційні кредити, бюджетні та цільові кредити; інвестиційні ресурси іноземних інвесторів, включаючи комерційні банки, Міжнародні фінансові інститути, інституціональних інвесторів, підприємства

Таким чином, запропонована класифікація інвестицій має дуже важливе значення, оскільки для підприємств вагомим є вибір джерела фінансування, яке грає важливу роль у господарській діяльності. У результаті інвестування коштів збільшуються обсяги виробництва, росте знов створена вартість, а відповідно і національний дохід країни.

Отриманий приріст чистого прибутку частково знову накопичується, відбувається подальше збільшення виробництва, процес вкладення інвестицій відтворюється. Отже, інвестиції, що утворені за рахунок чистого прибутку в результаті його розподілу, самі забезпечують його ріст, тобто розширене індивідуальне відтворення. При цьому, чим ефективніше інвестиції, тим більший ріст чистого прибутку, тим вагоміші абсолютні розміри накопичення, що знову можуть бути вкладені у виробництво.

Бібліографічні посилання

1. Закон України «Про інвестиційну діяльність» від 18 вересня 1991 р.
2. **Бершеда Е. Р.** Межотраслевые связи в инвестиционном процессе / Е. Р. Бершеда. – К., 1981. – 250 с.
3. **Бланк И. А.** Инвестиционный менеджмент / И. А. Бланк. – К., 2002. – 448 с.
4. **Педан М.** Экономика строительства : учебник для вузов / М. Педан. – М., 1987. – 310 с.
5. **Пересада А. А.** Основы инвестиционной деятельности / А.А. Пересада. – К., 2009. – 410 с.
6. **Гуртов В. К.** Инвестиционные ресурсы / В. К. Гуртов. – М., 2002. – 384 с.

Надійшла до редколегії 10.02.2012